

- Zeep, zeep en nog eens zeep - 1
 Het ABC van het archieventraject - 4
 Turkse tapijten en Noorse kreeften - 5
 Adviescommissies geven kranten en tijdschriften status - 6
 Goedgekeurde projecten - 7
 Van Marlène Dietrich tot Holland-Amerika Lijn - 8
 Zoutzieders in actie - 10
 Schetsen van Schoonheid - 12

METAMORFOZE → NATIONAAL PROGRAMMA VOOR HET BEHOUD VAN HET PAPIEREN ERFGOED

Archief Dobbeltmann van het Regionaal Archief Nijmegen

ZEEP, ZEEP EN NOG EENS ZEEP

■ **Z**ou de Afficheprijs een eeuw geleden al hebben bestaan, dan maakten de posters van Dobbeltmann Zeepfabrieken kans om met de hoogste eer te gaan strijken. De Nijmeegse zeepfabriek, ooit de grootste in Nederland gemeten naar personeelsomvang, nam eind negentiende eeuw prestigieuze reclamebureaus, zoals het Amsterdamse De la Mar, in de arm om bijzondere reclamecampagnes te ontwerpen.

Het Regionaal Archief Nijmegen (RAN) beheert het archief Dobbeltmann sinds 1999. Het bevat duizenden foto's van de productieprocessen, jubilea en andere personele evenementen, maar ook talloze affiches, dozen, wikkels, etiketten en andere reclameuitingen die de nieuwe zeepmerken bekendheid moesten geven. De reclameuitingen en een deel van het archief zijn de afgelopen jaren via Metamorfoze geconserveerd en gedigitaliseerd. Een deel van de foto's en het reclamemateriaal (ruim tweeduizend items) is online beschikbaar op de website van *Het Geheugen van Nederland*, een ander deel van de foto's op de website van het RAN, die nog verder wordt aangevuld. In het eerste kwartaal van 2012 zullen alle gedigitaliseerde stukken online beschikbaar zijn. Tot die tijd zijn ze alleen in de studiezaal van het RAN digitaal te raadplegen.

Zeeplijn

In 1733 kregen de gebroeders De Mist van de Nijmeegse magistraat toestemming om in de Lange Brouwerstraat (benedenstad) een zeepziederij te beginnen. In 1854 kocht de Duitse Johann Peter Dobbeltmann (1799-1880) de fabriek voor zijn zoons Franciscus, die zich Theodoor noemde (1830-1912) en Louis (1837-1901). Louis zag echter meer in de tabak en startte een bedrijf in Rotterdam. Theodoor zette de 'zeeplijn' van zijn vader voort en de fabriek bleef 114 jaar in de familie.

In 1895 verwoestte een brand het bedrijfscomplex. De familie nam nog in hetzelfde jaar een voormalige boterfabriek in de Nijmeegse wijk Bottendaal over, waar de zeepfabriek een nieuw leven begon. Afbeeldingen van beide panden werden in verschillende reclames opgenomen.

Voor jong en oud

Het personeelsbestand groeide fors: in 1854 telde de fabriek zeven medewerkers, om-

streeks 1900 passeerde men de honderd en rond 1960 gaf het bedrijf aan ruim vijfhonderd mensen werk. Dobbelmann leverde tal van zeepproducten, zoals toiletzeep, scheerzeep, babyzeep, waspoeder en tandpasta. Bekende en minder bekende merknamen zijn Castella, Eau de Colognezeep, Snippertjeszeep, de kinderzeep Roodkapje en Palmitinezeep. Er werden prachtige verpakkingen ontworpen, veel met een artistieke uitstraling. Voor de Glycerine Boraxzeep is omstreeks 1920 een fraai Jugendstil-ontwerp gemaakt, een afbeelding van de Mona Lisa siert het gelijknamige zeepproduct ('voor een zachte huid'). De zeep Jong Holland met een afbeelding van een jongetje en een meisje in klederdracht moest de jeugd aanspreken en Schoonheid-Zeep 'een nieuwe zeep naar een oud recept uit grootmoeders jeugd' moest de ouders tot aankoop verleiden. Dat laatste gold ook voor de Prinses Juliana Zeep met een afbeelding uit circa 1913 waarop het prinsesje tussen haar ouders staat.

Castella scheerzeep

De bekende reclameman Karel Sartory (1906-1981) werkte net na de oorlog voor het reclamebureau De la Mar. Het bedrijf kreeg van

Reinier Dobbelmann (1902-1997), kleinzoon van Theodoor, de opdracht om een campagne te ontwikkelen voor de scheerzeep Castella. Sartory bedacht daarvoor de zogenaamde testimonial-campagne, die gebaseerd was op het Amerikaanse fenomeen 'van krantenjongen tot miljonair'. Vijf jaar lang verschenen er met de regelmaat van de klok advertenties, die als (betaalde) ingezonden mededelingen stonden tussen de redactionele teksten in de *NRC*, *De Tijd*, het *Algemeen Dagblad*, *Vrij Nederland* en *De Groene Amsterdammer*. In elke advertentie stond de Castella scheerzeep centraal. Charles Boost (1908-2001) en Eppo Doeve (1907-1981) verluchtten de quasi-komische, vlot geschreven teksten van Sartory. Opmerkelijk is dat Sartory de scheerzeep aanpreef met een door hem verzonden wondermiddel *Recinit*, een 'baardwekend' onderdeel van de scheerzeep.

Het einde van een familiebedrijf

Onder de directie van de familie Dobbelmann veranderde het bedrijf nogal eens van naam: van (Stoom)Zeepfabriek Het Anker, officiële firmanaam: Gebr. Dobbelmann (1854), via NV Zeepfabriek 'Het Anker' v/h Gebr. Dobbelmann (1919), naar Dobbelman

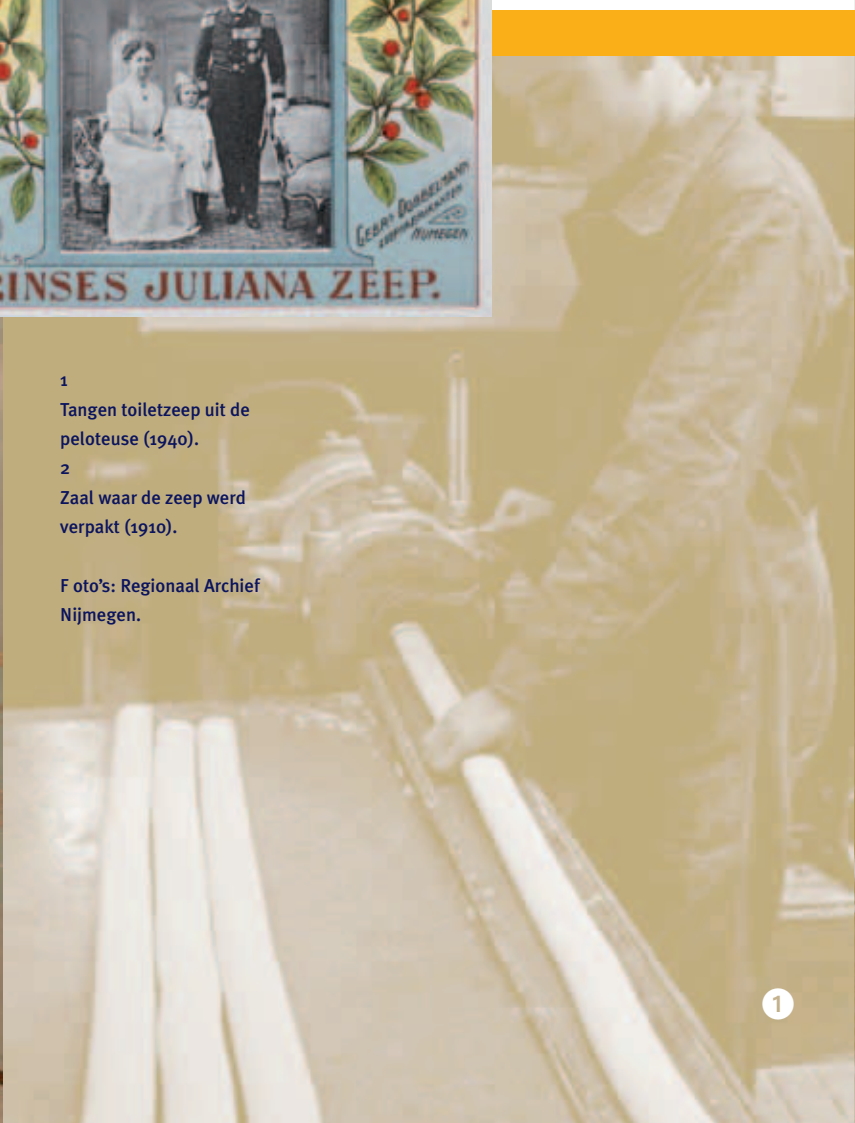
1

Tangen toiletzeep uit de peloteuse (1940).

2

Zaal waar de zeep werd verpakt (1910).

Foto's: Regionaal Archief Nijmegen.

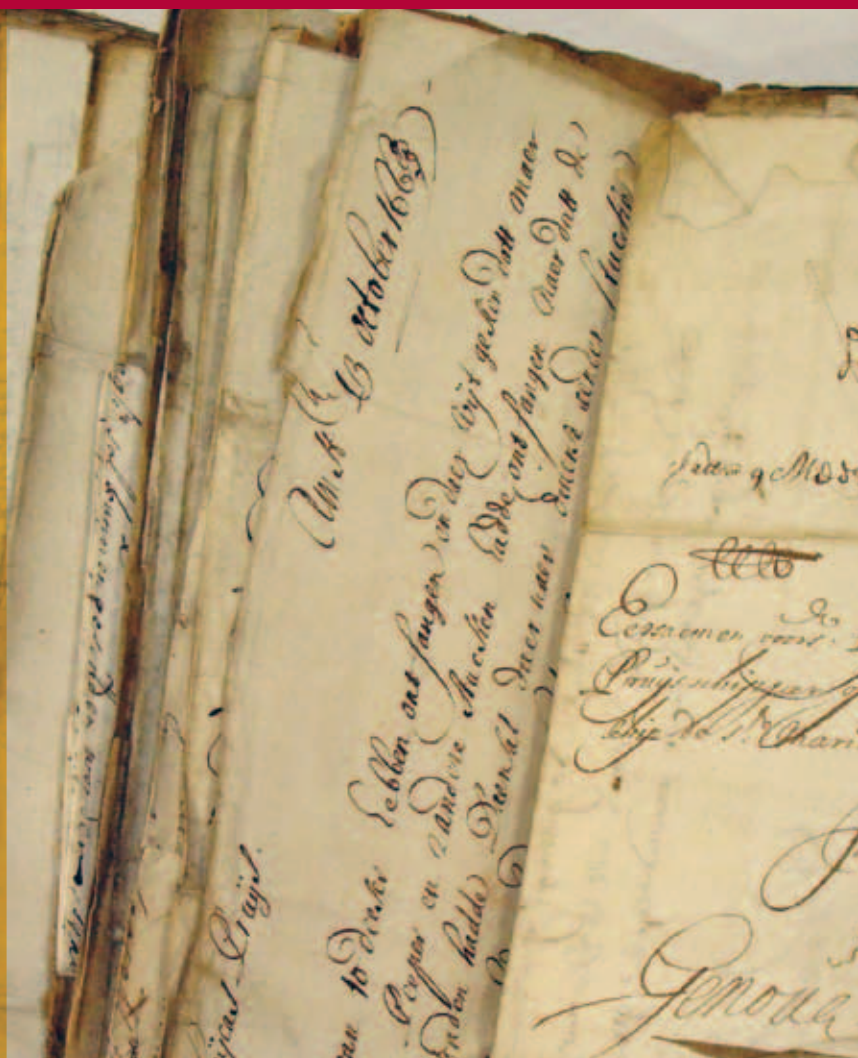
NV, toen de dubbele 'n' verdween vanwege reclametechnische redenen, tot Koninklijke Dobbelman NV (1953). In 1968 trok Reinier Dobbelmann zich terug uit de onderneming, waarmee de zeepfabriek als familiebedrijf eindigde. 'De Dobbelman', zoals Nijmegenaren de fabriek nadien stug bleven noemen, ging als Kortman & Schulte BV op in de Nederlandse chemiegigant AKZO. In 1978 kwam het bedrijf in handen van de Amerikaanse multinational Sara Lee/Douwe Egberts. Het doek viel definitief in 1999 voor het bedrijf in Bottendaal, de productie werd overgeheveld naar Denemarken. Het archief is gelukkig bewaard gebleven en komt door de digitalisering voor iedereen online beschikbaar.

Pieter van Wissing

www2.nijmegen.nl/wonen/oudste_stad/Archief
www.geheugenvannederland.nl

Bundeltje Sailing letters aan de zeventiende eeuwse handelaar Lucas Pruijs in Italië.

HET ABC VAN HET ARCHIEVENTRAJECT

Vanaf 2010 bestaat het programma Metamorfoze uit twee trajecten: Archiven en Bijzondere Collecties (ABC) en Boeken, Kranten en Tijdschriften (BKT). De conserveringsprojecten in het ABC-traject worden begeleid door het Nationaal Archief (NA), de projecten in het BKT-traject worden uitgevoerd door de Koninklijke Bibliotheek (KB). Afgelopen zomer werden het nieuwe *Handboek Metamorfoze ABC* en de *Richtlijnen Conservering Metamorfoze ABC* gepresenteerd. Begin 2012 verschijnen de nieuwe *Richtlijnen Preservation Imaging Metamorfoze* voor de beeldkwaliteit.

Subsidieaanvraag

De erfgoedinstelling die overweegt een subsidieaanvraag in te dienen voor het ABC-traject wordt geadviseerd in een vroeg stadium contact op te nemen met Bureau Metamorfoze. In een eerste oriënterend gesprek geeft Metamorfoze graag advies over de aanvraag. Daarna volgt vaak een klein vooronderzoek. De bijzonderheden van het archief, ook met betrekking tot de Metamorfoze-eisen, worden door de instelling in kaart gebracht. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de bevindingen van de adviseurs voor conservering en digitalisering van het Bureau Metamorfoze, die op verzoek van de instelling een bezoek brengen. Als voorbereiding op dit bezoek kan de instelling twee nieuwe formulieren uit het Handboek gebruiken: het *inventarisatieformulier conservering* en de *lijst met instructies voor het digitaliseringsbedrijf*. Het opstellen van een goed projectvoorstel neemt meestal zo'n vier maanden of zelfs langer in beslag.

De uitvoering

Nadat de subsidieaanvraag door de Beoordelingscommissie Metamorfoze is goedgekeurd, kan de erfgoedinstelling aan de slag. De instelling gaat een contract aan met het digitaliseringsbedrijf en eventueel een restauratieatelier en/of ontzuringbedrijf. Het project wordt na de beoordelingsronde door Bureau Metamorfo-

TURKSE TAPIJTEN EN NOORSE KREEFTEN

Sailing Letters Journaal IV

Op 23 november is in de Koninklijke Bibliotheek het vierde deel van de reeks *Sailing Letters Journaal* gepresenteerd: *De gekaapte kaper. Brieven en scheepspapieren uit de Europese handelsvaart*. Dit vierde deel staat geheel in het teken van de vaart in Europa, van de Middellandse Zee tot de Noordelijke IJszee. In vorige delen zijn vooral particuliere brieven behandeld, ditmaal staat zakelijke post centraal. In de zeventiende en achttiende eeuw werd het materiaal met de schepen en hun lading door de Engelsen in beslag genomen en is zo uiteindelijk in The National Archives in Londen terecht gekomen. Met de eveneens bewaard gebleven verhoren van de gevangen genomen bemanningen

levert het een schat aan informatie op over de Nederlandse handel en scheepvaart. Zeven dozen met Nederlandse brieven en andere documenten zijn intussen met subsidie van Metamorfoze geconserveerd en gedigitaliseerd. Net als bij de vorige delen is een dvd bijgevoegd met scans in hoge resolutie van documenten uit het *Sailing Letters Journaal*.

In tien bijdragen gaan verschillende auteurs in op onder andere de handel in vlas uit Riga, wijn van de Canarische Eilanden en kreeften uit Noorwegen. Schip en vracht waren een mooie buit voor de Engelsen. Ook een bestelling Turkse tapijten, afkomstig uit Smyrna, viel in handen van de Engelse marine. De in 1662 in Italië gekochte partij majolica met schelpenmotief verdween in een Engels pakhuys in afwachting van een rechtmatige verbeurdverklaring. Alle papieren, waaronder de belevenissen van een walvisvaarder, terugkomend uit Groenland met een schip vol traan, belandden in het archief van het High Court of Admiralty.

In het *Journaal* staat ook een verhaal over zwendel en fraude met neutrale passen en hoe schepen omgevlagd werden en een andere naam kregen. Daarnaast wordt beschreven hoe de Nederlandse consul in Marokko verwoede pogingen deed om terug te mogen keren naar zijn vaderland. Zijn brief kwam helaas niet aan, hij stierf eenzaam en alleen in Mogador. Een gekaapt beurtschip, onderschept voor de ogen van de op de kade wachtende mensen, werd nadat de passagiers waren afgezet meegevoerd naar Engeland. In de postzak aan boord zat een brief met een verzoek om ondersteuning van het armbestuur. Dat verzoek is nooit aangekomen, het ligt nu in Londen. Maar zelfs kaperschepen waren niet veilig, zoals de titel aangeeft. Deze verwijst naar een schip dat juist was ingezet om Engelse schepen te kapen, maar uiteindelijk zelf werd genomen.

De gekaapte kaper. Brieven en scheepspapieren uit de Europese handelsvaart. Sailing Letters Journaal IV. Redactie: Erik van der Doe, Perry Moree en Dirk J. Tang. M.m.v. Peter de Bode. Zutphen 2011. ISBN 978.90.5730.772.0

ze overgedragen aan het Nationaal Archief, dat hiervoor een ABC-team heeft samengesteld met een begeleider en vijf inhoudelijke adviseurs. Zij begeleiden de praktische uitvoering van het project en zorgen voor duurzame opslag van de masterbestanden in het e-Depot van het NA. De erfgoedinstelling is zelf verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen van het materiaal. Bureau Metamorfoze draagt zorg voor de formele afronding van het project.

Conservering

Voor het uitvoeren van conserverende handelingen zijn in de *Richtlijnen Conservering Metamorfoze ABC* duidelijke kwaliteitseisen opgesteld. Zo mogen de conserveringshandelingen alleen uitgevoerd worden door een restaurator die voldoet aan de toelatingseisen die de Vereniging Restauratoren Nederland stelt aan het restauratorlidmaatschap. Daarnaast staat in de *Richtlijnen* welke elementen deel mogen uitmaken van de conservering, afhankelijk van de conditie van de te behandelen objecten. De resultaten van de conservering worden, net als de beeldkwaliteit van de scans, door het ABC-team van het NA gecontroleerd.

www.metamorfoze.nl/publicaties

Foekje Boersma

ADVIESCOMMISSIES GEVEN KRANTEN EN TIJDSCHRIFTEN STATUS

van een aantal selectiecriteria bekijken de com-
titels in aanmerking komen voor conservering en
binnen Metamorfoze. Op basis van deze inhoud-
en het beschikbare budget is bepaald welke titels
C-status krijgen. Een A-status houdt in dat een titel
wordt opgenomen in het project, titels met een
en in aanmerking als er na digitalisering van de A-
over is of als er nieuwe middelen beschikbaar zijn.

De overige titels krijgen een C-status, en vallen dus voorlopig buiten de selectie. Het staat de instellingen vrij om het bij een volgende ronde nog eens te proberen.

De krantencommissie, die op 2 november alle aanmeldingsformulieren beoordeelde, kende uiteindelijk aan twintig titels een A-status toe, die samen in totaal twee miljoen pagina's tellen (precies binnen het beschikbare budget). Voor de tijdschriften heeft de adviescommissie op 16 november aan veertig titels een A-status toegekend.

Beide selectielijsten zijn op 1 december ter goedkeuring voorgelegd aan de Beoordelingscommissie Metamorfoze, die uiteindelijk verantwoordelijk is voor de besteding van de subsidiemiddelen.

Ook de komende jaren komt er geld beschikbaar voor de digitalisering van boeken, kranten en tijdschriften. In het voorjaar van 2012 vindt de volgende subsidieronde voor kranten en tijdschriften plaats. Instellingen die titels willen aanmelden kunnen hiervoor contact opnemen met Bureau Metamorfoze. Meer informatie is te vinden op de Metamorfoze-website.

Andrea Langaendoen

GOEDGEKEURDE PROJECTEN

Op donderdag 1 december is de Beoordelingscommissie Metamorfoze bijeengekomen om de ingediende projectvoorstellen te beoordelen. Er is subsidie toegekend voor de conservering en digitalisering van de volgende archieven en collecties:

Traject Archieven en Bijzondere Collecties

- *Gemeentearchief Rotterdam*: Archief Weeskamer Rotterdam (1444-1836)
- *Nationaal Archief, Den Haag*: Archief Nieuwe West-Indische Compagnie (1675-1792)
- *Universiteitsbibliotheek Amsterdam*: Boekenvakarchieven (1801-1950)
- *Universiteitsbibliotheek Amsterdam*: Collectie geannoteerde veilingcatalogi (1801-1939)
- *Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad*: Archief Rijksdienst Uitvoering Zuiderzeesteunwet (1925-1975)
- *NIOD, Amsterdam*: Collectie Nederlandse kampen en gevangissen (1940-1945)
- *NIOD, Amsterdam*: Collectie Tokio Tribunaal (1946-1949)

Traject Boeken, Kranten, Tijdschriften

Boeken:

- *Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam*: Vrouwen in de koloniën en Gedenkboeken en geschriften
- *Museum voor Communicatie, Den Haag*: Landelijke telefoonboeken
- *Theologische Universiteit voor de Gereformeerde Kerken, Kampen*: Het protestantse debat in druk – deel 2
- *Universiteitsbibliotheek Amsterdam*: Bibliotheek Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van de Geneeskunde (KNMG) - deel 1 (Geneeskunde, heelkunde en verloskunde)
- *Universiteitsbibliotheek Amsterdam*: Circusbibliotheek

De geselecteerde kranten- en tijdschriftentitels staan op de website van Metamorfoze.

1

Abraham Prikkie's op- en aanmerkingen (1891), tijdschrift met A-status.

2

Spierenmannen van Vesalius. Uit een facsimile van het baanbrekende werk uit 1543 over de menselijke anatomie, waarin voor het eerst waarheidsgetrouwe afbeeldingen stonden van de bouw van het menselijk lichaam. Foto: UBA.

3

Kamp Ommen met barakken en tenten in 1943 waar 3800 studenten die weigerden de loyaliteitsverklaring te tekenen, geïnterneerd waren voordat ze in Duitsland tewerk gesteld werden. Foto: NIOD.

SNIPPER SNIPPER SNIPPER

Impact

Op 25 oktober 2011 is in Londen op de afsluitende conferentie van IMPACT (Improving Access to Text) het IMPACT Centre of Competence gelanceerd. Dit Centre zal de digitalisering van historisch gedrukt tekstmateriaal in Europa sneller, beter en goedkoper maken door applicaties en diensten te leveren die het onderzoek op dit gebied vooruit helpen. Ook geeft het Centre toegang tot een uniek netwerk van vooraanstaande spelers op het terrein van digitalisering (experts, onderzoekers en collectiehouders).

Het Centre of Competence bouwt voort op het werk dat de afgelopen vier jaar in het IMPACT-project is verricht. Dit Europese project werd gecoördineerd door de Koninklijke Bibliotheek en uitgevoerd door een consortium van zesentwintig regionale en nationale bibliotheken, onderzoeksinstellingen en commerciële bedrijven.

Tijdens de conferentie in Londen werden de belangrijkste applicaties gepresenteerd, die in de afgelopen vier jaar zijn ontwikkeld. Dat is de nieuwe ABBYY FineReader software, het meest gebruikte programma voor OCR in bibliotheken, maar ook de crowdsourcing applicatie CONCERT voor verbetering van OCR-resultaten. Een uitgebreide dienst is het IMPACT-framework dat vrijwel alle IMPACT-applicaties aanbiedt als webservices, historische lexica voor negen Europese talen ter verbetering van OCR en een online helpdesk en Kennisbank Digitalisering. Dit alles ter ondersteuning van het proces van digitalisering in Europa.

- IMPACT Centre of Competence: www.digitisation.eu
- IMPACT blog, met presentaties en foto's van de conferentie: impactocr.wordpress.com/

VAN MARLÈNE DIETRICH TOT HOLLAND- AMERIKA LIJN

- 1
Poster 2KM2 (ontwerp: Yvo Zijlstra).
- 2
Marg van der Burgh, *Cor Alons, Binnenhuisarchitectuur en industrieel ontwerper (1892-1967)*, 1987, Uitgeverij 010 Rotterdam.
- 3
Paul Knevel en Marg van der Burgh, *Muziek, Oorlog en Vrede ; Muzikaal commentaar op vijf eeuwen oorlog*, 2001, Legermuseum en Uitgeverij Thoth.

Een kennismaking met Marg van der Burgh, de nieuwe programmamanager van Bureau Metamorfoze

‘In 2001 ben ik speciaal naar Berlijn gereisd om de schoenen van Marlène Dietrich op te halen voor een tentoonstelling in het Legermuseum. Het is heel bijzonder om persoonlijke objecten in handen te krijgen. Dezelfde sensatie ervoer ik ook bij het archief van de kunstenaar César Domela Nieuwenhuis bij het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD). De documenten, brieven, foto's en kunstenaarsboeken met persoonlijke inscripties heb ik in detail kunnen bekijken. Ik was erg onder de indruk van het fotoalbum van de begrafenis van zijn vader Ferdinand.’ Met veel enthousiasme vertelt Marg van der Burgh over haar ervaringen in de culturele sector.

Marg begon haar opleiding in Utrecht. Zij heeft daar kunstgeschiedenis gestudeerd, met als afstudeerrichting moderne kunst en specialisatie kunstnijverheid en industriële vormgeving. ‘Ik had graag willen afstuderen op Memphis (Italiaans design) of op de modetekeningen van Constance Wibaut, die ik kende door mijn werk bij het Gemeentemuseum Den Haag. Het werd de Nederlandse binnenhuisarchitectuur.’

Topografisch-Historische Atlas

Bij het Gemeentearchief van Rotterdam (GAR) werd Marg hoofd van de Topografisch-Historische Atlas. Daar verzamelden ze beeldmateriaal over de stad om een uitgebreide beeldcollectie samen te stellen; foto's, prenten, films enz. ‘We werkten nauw

samen met het Centrum voor Beeldende Kunst en het Historisch Museum Rotterdam en konden zo mooie projecten realiseren. We hebben bijvoorbeeld fotoboeken laten maken door Rotterdamse fotografen: Marrie Bot maakte een serie over uitvaart- en rouwrituelen in multicultureel Nederland en Carel van Hees over jongeren.’

Harnassen, wapens en uniformen

Door de groei van het archief in de jaren '90 was een verhuizing van het GAR noodzakelijk. Toen de verhuizing achter de rug was, brak voor Marg een nieuwe fase in haar carrière aan. Ze begon als hoofd Collecties (onderzoek, beheer en restauratie) bij het Legermuseum in Delft. ‘Er ging een wereld voor me open. Ik kende tot dan toe tweedimensionale collecties zoals prenten, tekeningen, foto's en film, maar bij het Legermuseum hadden ze voertuigen, harnassen, wapens en uniformen. Dat was heel wat anders. In 2001 hebben we een speciale tentoonstelling gemaakt waar ik goede herinneringen aan heb: *Muziek, oorlog en vrede; muzikaal commentaar op vijf eeuwen oorlog*, begeleid met een gelijknamig boek.’

Vervolgens werd Marg projectmanager Historische Collecties bij het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. ‘Daar kreeg ik te maken met films, video's, maar ook met museale voorwerpen uit het Omroepmuseum Hilversum. Opnieuw was ik betrokken

bij een verhuizing. In 2006 moesten alle collecties, die verspreid waren over de verschillende depots op het Mediapark, naar een nieuw gebouw. Het was voor mij leerzaam om kennis te maken met de grote digitaliseringsprojecten en het e-Depot van het Nederlands Omroepproductie Bedrijf. Voor het behoud van de audiovisuele banden was digitalisering een absolute noodzaak.'

Contact met Metamorfoze

Via Delft en Hilversum kwam Marg in 2007 terug bij het GAR. Ze werkte mee aan diverse evenementen voor het jubileumjaar, toen het GAR 150 jaar bestond. 'Ik verwierf subsidies voor culturele projecten. Een daarvan was de documentaire 2KM2 van Carel van Hees. Een film over het leven in Rotterdam, gefilmd op een gebied van twee vierkante kilometer, tussen de Kop van Zuid en de Afrikaanderwijk.' Marg werkte ook voor het GAR als project-leider voor de Metamorfozeprojecten Holland-Amerika Lijn en de Bouwpolitie. Dat deed ze overigens ook voor het archief van

het Begijnhof Breda. 'Hierdoor heb ik Bureau Metamorfoze goed leren kennen.'

Massadigitalisering

In dezelfde periode werkte Marg bij de Koninklijke Bibliotheek. Ze combineerde haar werk bij het GAR met haar functie als project-manager, eerst voor het digitaliseringsproject Staten-Generaal Digitaal (SGD) en later voor Early Dutch Books Online (EDBO). 'Bij SGD maakte ik de laatste anderhalf jaar van het project mee. In die tijd is de website vernieuwd en zijn er veel jaargangen van de Handelingen toegevoegd, maar ook kaartmateriaal en de registers. Het samenwerken met de Tweede Kamer vond ik interessant, het is boeiend om met meerdere organisaties tot een gezamenlijk resultaat te komen. Dat speelde ook bij EDBO, waarvoor een samenwerkingsverband was met de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam en Leiden. Hier kon ik de hele digitaliseringsfase, van het begin tot het eind, meemaken. Het was een mooi succes dat we met hetzelfde budget meer pagina's konden digitaliseren, in plaats van de geplande 1.2 miljoen konden we 2.1 miljoen pagina's scannen.'

Marg is op 1 november 2011 als programmamanager bij Metamorfoze begonnen. Zij verheugt zich op het samenwerken met de verschillende instellingen.

Miluska Dorgelo

3

SNIPPER SNIPPER SNIPPER

Nieuwe medewerkers

Bureau Metamorfoze is uitgebreid met nog twee nieuwe medewerkers. Rubrecht Zaat is aangesteld als coördinator en gaat zich vooral bezighouden met het traject Boeken, Kranten en Tijdschriften (BKT). Miluska Dorgelo werkt als medewerker communicatie en neemt onder andere de eindredactie van de Nieuwsbrief op zich en het beheer van de website. Beide collega's werken al een tijd bij de Koninklijke Bibliotheek. Rubrecht was projectleider digitalisering voor grootschalige digitaliseringsprojecten, zoals Staten-Generaal Digitaal, Early Dutch Books Online en BNB 4 (Nederlandse boeken vanaf 1913). Miluska heeft als projectmedewerker, vanaf het begin in 2007, meegewerkt aan de realisatie van het Historische Krantenproject.

Over zout kan
een hartig woordje
gesproken worden...

BAD
BOEKELO

ZOUTZIEDERS IN ACTIE

*Archief van de Koninklijke Nederlandse
Zoutindustrie (KNZ) in het Historisch Centrum
Overijssel (HCO)*

Rond de eeuwwisseling was Nederland voor zijn zout
geheel afhankelijk van import van ruw zout uit Duitsland
en Engeland. Toen geologisch onderzoek uitwees dat in de
omgeving van Eibergen, Winterswijk en Buurse zoutlagen
op ontginbare diepte aanwezig waren, ontstond het idee om
eigen zoutlagen aan te boren. Het initiatief hiervoor kwam
van de zoutzieders, waarvan er in Nederland toen zes-en-
dertig waren.

Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog stagneerde
de zoutimport. Dit vergrootte de noodzaak om de eigen
zoutlagen te exploiteren. Deze ontwikkeling bracht de Nederland-
se regering ertoe een beslissing te nemen over de ontginning van
zout bij Buurse. Begin 1918 werd een wetsontwerp door de Kamer
aangenomen waarbij de exploitatie werd gegund aan de NV Ne-
derlandse Zoutindustrie in Rotterdam. De grote initiatiefnemer
voor de oprichting, Jacob Pieter Vis, werd de eerste directeur.

In Boekelo, vlakbij Buurse, werd een stuk woeste grond gekocht
waar de eerste Nederlandse zoutfabriek verrees. Later werd in
Hengelo een tweede fabriek gevestigd. De Nederlandse Zoutin-
dustrie ontwikkelde zich vanaf 1918 tot een belangrijke nationale
bedrijfstak en ging uiteindelijk onderdeel uitmaken van de multi-
national AKZO. Op 26 juni 1918 werd het predicaat 'Koninklijke'
aan de naam toegevoegd.

Zout-Conventie

Jacob Pieter Vis was oorspronkelijk zoutzieder in Kralingse Veer.
Daar richtte hij in 1906 samen met Adrianus Kolff de Rotterdamse
Zoutziederij voorheen Kolff en Vis op. Er was enorme concurrentie
onder de zoutzieders. Daarom werd er een Zout-Conventie op-
gericht, een kartel dat afspraken maakte over de verdeling van
de afzet, het prijspeil en de leverings- en betalingsvoorwaarden.
Mede door de expansiedrift van de KNZ botsten de belangen van
de Zout-Conventie en de KNZ regelmatig.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kreeg de KNZ toestemming van
de Duitsers om de zoutafzet naar Zweden en Finland sterk te
vergroten. Na de oorlog was er sprake van een sterke groei van
de markt. De soda-industrie kwam op na het vinden van zout bij
Delfzijl en Winschoten. Nieuwe fabrieken werden geopend voor
de productie van nezo (Nederlands zout, zonder jodium) en jozo
(jodium zout).

V.l.n.r.

1

Affiche voor het geneeskundige zout Heil-Bron.

2

Affiche voor kleine verpakkingen zout. Aanvankelijk werd het zout in grote zakken naar de winkeliers getransporteerd die het zelf in kleinere hoeveelheden afpasten.

3 en 4

Reclameaffiches voor Bad Boekelo, jaren 1950.

5

Aprilpagina van de industriekalender van 1948, uitgegeven door de Vereniging Nederlands Fabrikaat.

Foto's: Historisch Centrum Overijssel.

Bad Boekelo

Het unieke archief van de KNZ geeft inzicht in een bedrijfstad die zich heeft ontwikkeld tot een speler op de wereldmarkt. We vinden de geologische opsporingen en de research van de eerste zoutboringen terug. Het omvat een grote collectie foto's, veelal van het productieproces. De internationale contacten geven de ontwikkeling van de KNZ goed weer. Vooral nadat de KNZ vanaf 1931 was begonnen met een eigen chloorfabriek werd zij inter-

nationaal serieus genomen. Daarnaast bevat het archief informatie over de ontwikkeling van het vooroorlogse kuuroord Bad Boekelo. Dit zoutwaterbad was in Oost-Nederland, maar ook daarbuiten generaties lang een begrip voor een dagje uit. In het kader van Metamorfoze is het vooroorlogse deel van het archief ontzurd, verfilmd en gescand, het komt via de website van het HCO online beschikbaar.

Vincent Sleebe

SNIPPER SNIPPER SNIPPER

Zeshonderd astronomen en sterrenwachten

Eind oktober werd het gebouw van de Leidse Sterrewacht aan de Witte Singel na grondige restauratie officieel heropend. Ter gelegenheid hiervan is het fotoalbum van oud-directeur Hendrik van de Sande Bakhuyzen online beschikbaar gesteld via de website van de Universiteitsbibliotheek Leiden. Dit album kreeg Van de Sande Bakhuyzen in 1908 aangeboden bij zijn afscheid en bevat zeshonderd foto's van wetenschappers en sterrenwachten uit de hele wereld. Het album is door het formaat lastig te hanteren en valt door het gewicht bijna uit elkaar. Gelukkig is dit album samen met archief van de Leidse Sterrewacht met behulp van subsidie van Metamorfoze geconserveerd en gedigitaliseerd. Het archief bestrijkt de periode 1835-1950 en bevat wetenschappelijke correspondentie, onderzoeksverslagen, metingen en berekeningen, tekeningen en stukken over het beheer van het instituut. Ook deze archiefstukken zullen binnenkort beschikbaar zijn via de website van de UB Leiden.

Foto: UB Leiden.

Metamorfoze is het Nationaal Programma voor het Behoud van het Papieren Erfgoed. Metamorfoze is een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief en is een initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw). Het programma bindt de strijd aan met verzuring en met andere vormen van autonoom verval, zoals inktvraat en kopervraat.

Voor meer informatie over het programma

Koninklijke Bibliotheek
Bureau Metamorfoze
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
T 070 3140 518
E metamorfoze@kb.nl
I www.metamorfoze.nl

Personalia auteurs

Foekje Boersma is begeleider Metamorfoze ABC-traject bij het Nationaal Archief. Vincent Sleebe is relatiebeheerder bij het Historisch Centrum Overijssel in Zwolle. Pieter van Wissing is senior archivaris bij het Regionaal Archief Nijmegen.

Metamorfoze Nieuws

ISSN 1387-084X, verschijnt 3x per jaar
Eindredactie
Miluska Dorgelo
Redactie
Erik van der Doe, Andrea Langendoen en Mirjam Raaphorst
Vormgeving
Studio Marise Knechtmans, Amsterdam
Druk
Drukkerij Mart.Spruijt, Amsterdam
Fotografie
Afdeling Optische Technieken van de Koninklijke Bibliotheek, tenzij anders aangegeven.

KB

Nationaal Archief
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

1

2

Ontwerptekeningen van de Goudse Glazen

SCHETSEN VAN SCHOONHEID

Van 23 november 2011 tot 9 april 2012 toont het museumgouda de zestiende-eeuwse ontwerptekeningen voor de befaamde 'Goudse Glazen', de gebrandschilderde ramen van de Sint-Janskerk. De tekeningen zijn de afgelopen zeven jaar gerestaureerd en nu eenmalig samen met de ramen in de kerk in Gouda te bewonderen. Het museum presenteert een selectie van de mooiste ontwerptekeningen van de beroemde glasschilder Dirck Crabeth (ca. 1510-1572). De tekeningen, van vijf tot maar liefst tweeëntwintig meter hoog, zijn kunstwerken op zich. De tentoonstelling belicht het vakmanschap van Crabeth, het proces van de vervaardiging van gebrandschilderd glas en de restauratie van de kunstwerken. In de naastgelegen Sint-Janskerk, een UNESCO-monument uit 1552, zijn de 72 kleurrijke gebrandschilderde ramen, die behoren

tot de oudste van Nederland, te zien. De Sint-Janskerk nam zeven jaar geleden het initiatief tot de restauratie van de kunstwerken, die door een team van specialisten en externe adviseurs is uitgevoerd in museumgouda. Behalve het carton voor glas 19 is het archief van de kerkmeesters van de Sint-Janskerk te Gouda (1572-1820) al in 2008 geconserveerd in het kader van Metamorfoze. Het archief bevat informatie over de glazeniers en de aankoop van de cartons. Ook zijn er talloze rekeningen, contracten met kunstenaars, aantekeningen over herstelwerkzaamheden (al vanaf begin zeventiende eeuw) en ontwerptekeningen. Het biedt een uniek inzicht in de totstandkoming van de Goudse gebrandschilderde glazen.

 www.cartons.nl | www.museumgouda.nl

1

Detail van glas 19 in de Sint-Janskerk, Gouda.

2

Details van het carton voor glas 19 'De onthoofding van Johannes de Doper'.

Foto's: Stichting Fonds Goudse Glazen, XLpapier.

